

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ, СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ПЕДАГОГІКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У СФЕРІ
ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ»**

5–6 лютого 2021 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

УДК 37.01+159.9(063)

Т 65

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Ляшко Олександр Олександрович – директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доцент кафедри публічного та приватного права, к.ю.н.;

Виноградова Вікторія Євгенівна – завідувач кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, к.п.н. доцент;

Максименко Сергій Дмитрович – директор Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, д.п.н., професор, академік-секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України;

Біла Ірина Миколаївна – професор кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, д.п.н., професор;

Садова Мирослава Анатоліївна – доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, д.п.н., доцент;

Костюченко Олена Вікторівна – доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, д.п.н., доцент;

Бславіна Тетяна Іванівна – доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, к.п.н., старший науковий співробітник;

Мітіна Світлана Володимирівна – доцент кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, к.п.н., доцент.

Традиції та новації у сфері педагогіки та психології:

Т 65 матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 5–6 лютого 2021 р. – Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2021. – 216 с.

ISBN 978-966-992-399-8

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 5–6 лютого 2021 р.

УДК 37.01+159.9(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА, ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Антонець Н. Б.

Нормативно-правове забезпечення організації індивідуального навчання в початковій школі України (90-ті рр. XX ст.) 9

Балацинова А. Д.

Витоки ідеї утворення навчальних округів на підросійських українських землях 11

Гоголь Н. В.

Історіографія проблеми обґрунтування культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти в історико-педагогічному вимірі (друга половина XX – початок XXI ст.)..... 15

Горохова Г. І., Демешкант Д. О.

Педагогічний вплив на формування особистості як синтезу всіх багатств людської культури 18

Корнієнко Є. Г., Грицина В. П., Корнієнко В. І., Гордєєва О. В.

Методи розв'язання проблеми дефіциту креативного мислення у дітей і молоді 21

Кропочева Н. М.

Тенденції розвитку освітянських бібліотек в контексті проектування інформаційно-освітнього середовища та електронних ресурсів..... 25

Ткемаладзе З. П., Золотарьова О. І.

Психолого-педагогічні аспекти дитячої ігрової діяльності..... 28

Черній В. П., Нєвєрова О. В.

Формування здорового способу життя зростаючого покоління: історико-педагогічний досвід 32

НАПРЯМ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Андрєєв А. М., Тихонська Н. І.

Джерельна база для створення завдань з організації інноваційної діяльності учнів у навчанні фізики 36

Артюхова О. В.

Соціально-комунікативний розвиток старших дошкільників як педагогічна проблема..... 38

Бартош І. А. Етапи формування у майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного мовлення німецькою мовою	42
Василенко О. В. Особливості організації навчання в системі освіти дорослих.....	45
Вождасіко А. В. Формування ціннісно-зорієнтованої компетентності старшокласника у процесі вивчення української лірики.....	48
Волнухіна Н. Ю. Формування комунікативної компетентності учнів на уроках іноземної мови	51
Гаврилюк Н. В. Місце самостійної роботи в теорії літературної освіти О. Дорошкевича....	55
Льницька Л. В. Пошук виховного значення поетичних витоків краси і добра у творчості Любові Забашти.....	57
Кокоріна Л. В., Марусіна А. С. Засоби розвитку творчих здібностей учнів на уроках світової літератури	59
Кривченко В. В. Формування сенсорної культури дітей молодшого дошкільного віку засобом дидактичних ігор	63
Самоленко Т. В., Дембіцька О. О. Сучасний стан та перспективи розвитку кафедри фізичної культури	67
Сірант Н. П. Інноваційні технології на заняттях з математики	70
Супрун В. М., Супрун Л. В. Специфіка навчання і викладання курсу «Загальне мовознавство» у вищій школі	73
Хом'як Л. А. Використання методики ТРВЗ для формування природничо-екологічних навичок дітей дошкільного віку	75
Щербакова М. А., Коробка І. А. Формування педагогічного іміджу майбутнього вчителя	78
Ярошенко І. А., Фархадова Е. Ш. Засоби та методи естетичного виховання дітей дошкільного віку	81

Особливості запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес закладу вищої освіти 124

Фурсикова Т. В.

Інформаційний простір і медіамистецтво..... 126

Шевченко О. В.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями 129

НАПРЯМ 4. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Андросенко А. О.

Тенденції реформування освіти в Україні 133

Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К.

Екоантропоцентризм і коєволюція в системі цілей професійної освіти..... 135

Савицька О. С.

Дистанційне навчання як сучасний вид викладання в ВНЗ 140

Самохвалова І. Ю.

Неформальна освіта в умовах дистанційного навчання..... 143

НАПРЯМ 5. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Гусєва Т. О.

Психофізіологічні закономірності формування трудових навичок і вмінь у людей з інвалідністю 146

Токарєва А. В.

Особливості психолого-педагогічного супроводу учнів 1-го класу з особливими освітніми потребами в процесі адаптації до шкільного навчання..... 152

НАПРЯМ 6. ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Вавілова А. С.

Психологічні особливості булінгу у молодшому шкільному віці 156

Гулько Ю. А.

Прояви і шляхи подолання почуття заздрості у дошкільників..... 160

Іллющенко С. Ю. Рефлексія як чинник формування професійної компетентності.....	162
Коломієць Л. І., Шульга Г. Б. Чинники психологічного благополуччя особистості в умовах пандемії: аналіз результатів фокус-групового дослідження.....	165
Мартиненко О. О. Процес соціалізації при формуванні молоддю вибору професії економіста	169
Реброва О. О. Реабілітаційні можливості родини, яка виховує дитину з особливими потребами	172
Резніченко О. О. Проблема страхів у жінок середнього віку і психологічне здоров'я.....	176
Сергієнко Н. П., Гончаренко М. П. Психологічні особливості прояву захисних механізмів у студентів-психологів з різним рівнем конфліктності	180

НАПРЯМ 7. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Журавель А. П. Депривація як сучасний фактор детермінації злочинності неповнолітніх.....	184
Камінська О. В. Психологічні особливості адаптації здобувачів вищої освіти до умов навчання.....	186
Ланці В. Г. Значення емпатії, прийняття довіри у стосунках ровесників.....	190
Савченко М. С. Структурно-функціональна модель особистісно-професійної реалізації прокурора	193

НАПРЯМ 8. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Акименко Т. С., Липова Я. В. Прояви тривожності у підлітків із порушенням опорно-рухового апарату.....	199

Вавілова А. С.

*кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУЛІНГУ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Молодшим шкільним віком прийнято вважати вік дітей приблизно від 6-7 до 10-11 років, що відповідає рокам їх навчання в початкових класах. Основною особливістю цього віку є зміна соціальної позиції особистості: вчорашній дошкільник стає учнем, членом шкільного і класного колективів, де слід дотримуватися нових норм поведінки, вміти підпорядковувати свої бажання новому розпорядку тощо. Все це сприймається дитиною як певний переломний момент у житті, який супроводжується перебудовою взаємостосунків з дорослими, найавторитетнішою фігурою серед яких стає вчитель.

Для молодших школярів загалом характерний життєрадісний настрій. Причиною афективних станів, які трапляються, є передусім розходження між домаганнями та можливостями їх задовольнити, прагненням більш високої оцінки своїх особистісних якостей і реальними стосунками з людьми тощо. Спалахи люті з елементами агресивної поведінки вперше спостерігаються тоді, коли бажання дитини, з якоїсь причини, не задовольняється. Перепоною до виконання бажання звичайно служить заборона або обмеження з боку дорослого.

Як наслідок, дитина може виявити грубість, запальність, забіякуватість, агресивність та інші форми емоційної неврівноваженості. Саме в моменти прояву негативних емоцій стає зрозумілим хто з дітей має більш вольові та домінуючі риси характеру, а хто більш поступливі. Школярі дуже швидко на рівні емоційного сприйняття закріплюють тип поведінки однолітків і в наступних конфліктних ситуаціях використовують дії, що мали успіх минулого разу. Таким чином, через певний час в класі формується певна ієрархічна структура, що в свою чергу сприяє булінгу і, залежно від особистісних якостей розподіляються ролі – булери, жертви, свідки тощо.

молодшого шкільного віку наступні: боротьба за лідерство; зіткнення різних цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність і віктимність; наявність у дитини психічних і фізичних вад; заздрість; відсутність предметного дозвілля тощо [2, с. 173–175]. Прийнято вважати, що жертвами булінгу стають діти чутливі, замкнуті, сором'язливі, тривожні, невпевнені в собі, нещасні, з низькою самоповагою, схильні до депресії, діти, які не мають жодного близького друга й успішніше спілкуються з дорослими, ніж з однолітками [7, с. 152–153]. Однак, провокувати знущання над собою можуть і сильні, обдаровані особистості. Перебуваючи у звичайній школі, обдарований учень запускає визначені механізми розвитку булінгу, викликає заздрість і роздратування однолітків високим рівнем знань, допитливістю, акумуляцією уваги вчителя. Унаслідок цього відбувається ізоляція обдарованого учня від класу. Погане ставлення до нього поступово стає причиною відповідної поведінки: неприйнята в класі дитина починає порушувати правила, діє імпульсивно й необдуманно [3, с. 195].

За Е.Н. Ожиевою, булінг – переважно латентний для інших осіб процес, але діти, які зазнали цькування, отримують психологічну травму різного ступеня тяжкості, що призводить до важких наслідків, аж до самогубства. Тому найнебезпечніші в цьому явищі наслідки. Причому наслідки і для жертв булінгу, і для булерів, і для спостерігачів, а саме [4]:

1. Діти, які стають переслідувачами, більше, ніж їхні однолітки схильні до участі в бійках, до крадіжок, уживання алкоголю і куріння, у них низькі оцінки зі шкільних предметів, вони також можуть носити зброю.

2. Діти, які лише спостерігають знущання, також, як і самі жертви, можуть почуватися в небезпеці. У них може спостерігатися страх, нездатність діяти, почуття провини за бездіяння, а також може виникати бажання приєднатися до процесу, особливо якщо в них немає стійкого ставлення до ситуації.

У дітей, які стають об'єктами булінгу, відзначають такі симптоми [6, с. 78-80]:

– перша група пов'язана з впливом стресу на когнітивні процеси, що спричиняють фізичні гіперреакції (порушення пам'яті, порушення концентрації уваги, депресія, апатія, швидке роздратування, загальна втома, агресивність, почуття незахищеності, фрустрація);

– друга група вказує на психосоматичні симптоми (нічні жахи, біль у шлунку, діарея, блювання, відчуття слабкості, втрата апетиту, стискання у горлі, схильність до плачу, почуття самотності);

- третя група поєднує симптоми, що виникають під впливом виділення стресових гормонів і діяльності автономної нервової системи (біль у грудях, пітливість, сухість у роті, серцебиття, часте дихання),
- четверта група відображає симптоми, пов'язані з м'язовим напруженням (біль у спині, біль у задній частині шиї, біль у м'язах);
- п'ята група пов'язана з проблемами сну (труднощі під час засинання, переривчастий сон, раннє пробудження);
- шоста група симптомів: слабкість у ногах, загальна слабкість;
- сьома група: втрата свідомості, тремор (тремтіння тіла або окремих частин).

Як соціально-психологічне явище булінг впливає на всіх учасників групи чи класу дітей, де він виникає. Якщо взяти до уваги механізми, що запускають розвиток булінгу: страх; заздрощі та конкуренція; неприйняття інакшості; бажання підпорядковувати когось власній волі; бажання витіснити когось із групи (колективу); бажання принизити іншого, то можна виокремити фактори, які сприяють розвитку булінг-процесу:

- Індивідуальні – попередній досвід дітей молодшого шкільного віку, що включає в себе прояви власної агресивності і спостереження аналогічних проявів у найближчому оточенні – сім'ї, в значній групі однолітків, в установах освіти, відвідуваних раніше, недостатній розвиток комунікативних навичок, в тому числі відсутність прикладів і досвіду ненасильницьких взаємин і знань про свої права.

- Групові чинники – загальний психоемоційний фон установи освіти, що характеризується високим рівнем тривожності і психічної напруженості суб'єктів взаємодії в сукупності з невмінням контролювати власні емоції і регулювати стани; «політичну» систему установи освіти, що включає агресивні взаємовідносини всередині педагогічного колективу, в тому числі авторитарно-директивний стиль управління, відсутність обґрунтованої системи педагогічних і професійних вимог; особливості ставлення педагогів до школярів, побудовані на необґрунтованих вимогах з боку дорослих і максимальному безправ'ї дітей; система взаємовідносин всередині класного колективу; наявність загальноновизнаних соціальних ролей, що включають ролі «жертви» і «господаря»; традиції в соціумі, пропаговані засобами масової інформації.

Гарбузов В.І. вважає, що найважливішими чинниками, пов'язаними з проявами агресії у дітей молодшого шкільного віку – особливості соціального становища та загального емоційного стану здоров'я дитини в конкретній ситуації. Звичайно, не меншу роль відіграють схильність дітей до агресивності, природжений темперамент, відображенням якого є поведінка дитини, її конституційні дані [1, с. 75–76]. Також, значний

вплив на формування агресивної поведінки дітей мають взаємовідносини в сім'ї. Дитина, яка зростає в сім'ї з великим рівнем суперництва, може включитися в змагання і стати самовпевненою, «наполегливою». [5, с. 151–154].

Отже, зародження булінгу в школі відбувається саме серед дітей молодшого шкільного віку. З початком навчання, де діти зустрічаються з новим колективом, вчителем, новими правилами та умовами перебування в закладі, починається зовсім інший етап в житті дітей. Вони зіштовхуються з різними цінностями, поглядами, відмінними від власних, агресивністю та заздрістю з боку однокласників тощо. Для дітей стає важливою позитивна реакція на їх дії та навчання вчителя, відбувається певна боротьба за увагу та схвалення. Нерідко виникають конфлікти. І, якщо брати до уваги високу емоційність дітей молодшого шкільного віку, то реакція на прояви агресії з боку однокласників в кожній дитини різна, в залежності від її виховання, світогляду, особистісних рис характеру. Ключовою ознакою особистості дітей молодшого шкільного віку є агресія, якою молодші школярі ще вчаться керувати, і яку часту дорослі намагаються подавити. Саме агресія провокує булінг серед однокласників. Якщо не втрутитись дорослим в період молодшого шкільного віку, то булінг в підлітковому віці набуде більш жорстоких проявів з можливим трагічними наслідками.

Список використаних джерел:

1. Гарбузов, В. И. (1990) *Нервные дети: Советы врача*, 176 с.
2. Коломинский, Я. Л., Панько, Е. А. (1997) *Диагностика и коррекция психического развития дошкольников*, 237 с.
3. Нечипорук, Л. (2013) Віктимогенність шкільного середовища як чинник соціальної дезадаптації особистості. *Освіта регіону*. №3. С. 194-198.
4. Ожиева Е.Н. (2008) Буллинг как разновидность насилия. Школьный буллинг. *Психология и социология*. http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Psihologia/37294.doc.htm
5. Петросянц, В. Р. (2011) Проблема буллинга в современной образовательной среде. *Вестник Томского государственного университета*, № 6. С. 151–154.
6. Плутицька, К. М. (2017) Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 29, С. 78–80.
7. Olweus, D. (2004) *Bullying at School: What We Know and What We Can Do (Understanding Children's Worlds)*. Oxford: Blackwell Publishing, P. 152–157.